

Анатолій Йосипович ФРАНЦУЗ,
доктор юридичних наук, заслужений юрист України,
професор кафедри конституційного,
адміністративного та міжнародного права
Університету економіки та права “КРОК” (м. Київ),
вул. Лагерна, 30–32, м. Київ, 03113,
baliklu@ua.fm

УДК 340.13:321

ЧИННИКИ ДЕСТАБІЛІЗАЦІЇ ДЕМОКРАТИЧНИХ ПОЛІТИЧНИХ СИСТЕМ І ПРАВОВІ СПОСОБИ ЇХ ЗАПОБІГАННЯ

Розглядається проблематика політичного екстремізму в Україні та шляхи правової боротьби з цим явищем, беручи до уваги досвід розвинутих країн. У науковому аспекті, незважаючи на те, що з цієї тематики існують дослідження, залишається багато питань, які потребують вивчення, систематизації, роз'яснення, практичного осмислення і втілення низки ключових моментів правової основи демократичного розвитку політичної системи в Україні. Очевидно, що ця проблема є однією з основних серед питань, що виникають під час науково-теоретичного аналізу політичного екстремізму, і є елементом комплексного політико-правового дослідження боротьби з дестабілізуючими чинниками у розвитку політичних систем та політичних процесів. Робляться висновки, що проблема, яка пов'язана з цим явищем, полягає в тому, що воно намагається “пустити коріння” в самому громадянському суспільстві (а не просто паразитувати на рівні державної влади чи її окремих інститутів), або принаймні використати його окремі елементи для реалізації своєї мети.

Ключові слова: демократична політична система, політичний екстремізм, демократія.

Процеси трансформації та розвитку сучасних демократичних політичних систем змушують дослідників приділяти серйозну наукову увагу проблематиці стабільності демократії, а також аналізу тих факторів, що чинять руйнівний вплив як на розвиток демократичних відносин у державі та суспільстві, так і на підтримку функціонування базових демократичних інститутів та процедур. Справді, як довела політико-правова практика минулого століття, демократія має не лише, так би мовити, “зовнішніх ворогів”, а й низку загроз внутрішнього характеру, які є наслідком абсолютизації окремих демократичних ідей або їх свідомого спотворення в діяльності тих чи інших політичних сил, груп громадян, владних еліт тощо. Причому, як не дивно, зазначені загрози часто формуються в, так би мовити, “свята святих” демократичної політичної системи, тобто на рівні громадянського суспільства. Тому на сьогодні особливо актуально постало завдання ретельного науково-теоретичного дослідження зазначених чинників, які вносять дестабілізуючий елемент у розвиток демократичних відносин та інститутів і, врешті-решт, — створюють небезпеку для загальної демократичної перспективи політичних систем.

Відомі українські та зарубіжні вчені П. І. Новгородцев, В. Ф. Погорілко, О. Г. Румянцев, С. Г. Рябов, В. Я. Тацій, Ю. М. Тодика, В. В. Шаповал та багато інших внесли свій вагомий вклад у дослідження проблеми розвитку демократичних політичних систем.

© Француз А. Й., 2014

У науковому аспекті, незважаючи на те, що з цієї тематики існують дослідження, залишається багато питань, які потребують вивчення, систематизації, роз'яснення, практичного осмислення і втілення низки ключових моментів правової основи демократичного розвитку політичної системи в Україні.

Однією з таких загроз демократії, яка гранично актуалізувалась у наш час, є, на глибоке переконання автора, політичний екстремізм. Причому феномен політичного екстремізму спостерігається не лише в перехідних демократіях, а й у стабільних політичних системах демократичного типу, які змушені адаптуватись до нових умов та нових викликів сучасності. Хоча це явище (політичний екстремізм) дається взнати не лише в умовах політичних систем демократичного типу, воно може мати місце також за умов авторитарних і тоталітарних політичних режимів. Проте в умовах демократії політичний екстремізм набуває доволі специфічних рис, а також свого теоретико-ідеологічного обґрунтування, яке формально ґрунтується на окремих постулатах демократичної теорії. Водночас, на думку автора, цій тематиці властиві ознаки практичної актуальності, оскільки в умовах перехідних політичних систем боротьба конкуруючих політичних суб'єктів не завжди здійснюється в чітких правових рамках, що часто спонукає їх звертатись до надзвичайних методів, які не лише гранично загострюють протистояння в політиці та суспільстві в цілому, а й містять окремі ознаки політичного екстремізму. Тому з метою адекватної та правильної оцінки тих політичних процесів, що відбуваються в Україні, важливо мати надійний теоретико-методологічний інструментарій, який би дав нам змогу чітко відмежувати легальну і правомірну діяльність, породжувану властивою демократії політичною конкуренцією громадянського суспільства, від дій, що містять ознаки політичного екстремізму, які пов'язані з ним або спричиняють його.

Саме тому в нашому подальшому розгляді ми пропонуємо звернутися до феномену політичного екстремізму, розглянутого в аспекті його впливу на розвиток демократичних політичних систем. Очевидно, що ця проблема є однією із основних серед питань, що виникають під час науково-теоретичного аналізу політичного екстремізму, і є елементом комплексного політико-правового дослідження проблеми боротьби з дестабілізуючими чинниками у розвитку політичних систем та політичних процесів.

Проблему політичного екстремізму здебільшого розглядають у контексті дослідження генезису політичних ідеологій чи як один із аспектів дослідження політичних конфліктів. Спільним для обох зазначених підходів є розгляд політичного екстремізму як специфічної діяльності, що реалізується політичними суб'єктами і має негативний характер щодо тих цінностей, які лежать в основі конституційного ладу кожної конкретної держави. У цьому разі, вживаючи поняття “конституційний лад”, маємо на увазі систему соціально-правових відносин та інститутів, підпорядковану конституційним нормам, які сприяють закріпленню у суспільній практиці й правовій свідомості стабільних, гуманних, справедливих зв'язків між людиною, громадянським суспільством і державою [1, с. 23–24]. Однак цілком очевидно, що не будь-які дії, що ставлять на меті критику конституційного ладу, слід вважати політичним екстремізмом, так само як і не будь-які конфлікти, що виникають між громадянським суспільством та державою, можна описувати в термінах політичного екстремізму.

Справді, поняття конституційного ладу може розглядатись як динамічне, оскільки навіть ті норми, що закріплюються в конституції (якщо поняття конституційного ладу витлумачити суто формально і визначити його як закріплений у конституції спосіб організації держави і суспільства, що забезпечує підпорядкування держави праву і характеризує її як конституційну державу [2, с. 51]), можуть змінюватись, так само як змінюються ті реальні суспільно-політичні, соціально-економічні та правові відносини, що відображаються в конституції держави. Тобто навіть формально витлумачене поняття конституційного ладу передбачає можливість внутрішніх змін, оскільки разом із змінами, які відбуваються в політичних системах, змінюються й самі конституції. Чи, як пише В. Шаповал, “все залежить від динамізму і змісту суспільного розвитку тієї чи іншої країни” [3, с. 28].

Тому важливим елементом поняття політичного екстремізму є характер тих дій, що вчиняються його суб'єктами. У цьому сенсі, повністю погоджуючись із загальною дефініцією екстремізму, запропонованою С. Рябовим (він описує екстремізм як “схильність суб'єктів політики до крайніх поглядів і надзвичайних дій у політиці та ідеологічному протиборстві, до нетерпимості й несприйняття інших думок, чужих позицій та вподобань” [4, с. 225]), на думку автора, слід зробити одне уточнення, яке відображає специфіку такого прояву екстремізму, яким є політичний екстремізм. Це уточнення полягає в тому, що характерною властивістю політичного екстремізму є насильницький характер запроваджуваних дій (отже, такі дії, як повстання, путч, заколот, переворот — відмінність між ним демонструє М. Корж [5, с. 504–505] — завжди матимуть ознаки політичного екстремізму, оскільки вони є, по-перше, насильницькими, а по-друге, ставлять на меті зміну конституційного ладу).

Отже, положення про насильницький характер дій, які є змістом поняття політичного екстремізму, можна сформулювати так: під політичним екстремізмом слід розуміти не просто діяльність громадян та їх об'єднань, спрямовану на зміну конституційного ладу, а лише таку діяльність, яка передбачає реалізацію цієї зміни насильницьким шляхом. Тобто загальне визначення політичного екстремізму сформульовано так: політичний екстремізм — це діяльність окремих громадян та/або їх об'єднань, спрямована на насильницьку зміну конституційного ладу, насильницьке захоплення влади або насильницьке утримання влади, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, організацію незаконних збройних формувань, розпалювання міжетнічної, расової або релігійної ворожнечі, а також публічні заклики до вчинення з політичною метою протиправних діянь. Для того, щоб уникнути ймовірних питань, які можуть виникнути з огляду на визначення політичного екстремізму, необхідно подати певні пояснення.

По-перше, суб'єктами політичного екстремізму можуть виступати як об'єднання громадян, так і окремі громадяни (з цієї точки зору можна зауважити, що політичний екстремізм часто породжується саме на рівні громадянського суспільства або ж його окремих елементів). Щодо деяких видів об'єднань громадян заборонні норми стосовно дій, які мають ознаки політичного екстремізму, встановлюються як на рівні Конституції, так і в спеціальних законах. Наприклад, надаючи характеристики діяльності політичних партій, необхідно згадати положення ст. 37 Конституції України, де зазначено: “Утворення і діяльність політичних партій, програмні цілі або дії яких спрямовані на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення, забороняються” [6]. Водночас у Законі України “Про політичні партії в Україні” від 5 квітня 2001 р. у ст. 5 зазначається, що “утворення і діяльність політичних партій забороняється, якщо їх програмні цілі або дії спрямовані на ліквідацію незалежності України; зміну конституційного ладу насильницьким шляхом; порушення суверенітету і територіальної цілісності України; підрив безпеки держави; незаконне захоплення державної влади; пропаганду війни, насильства, розпалювання міжетнічної, расової чи релігійної ворожнечі; посягання на права і свободи людини; посягання на здоров'я населення” [7].

Проте суб'єктами політичного екстремізму часто виступають й окремі громадяни. У цьому разі їх може бути притягнуто до встановленої законом відповідальності, зокрема Кримінальним кодексом України [8] (далі — КК України) передбачено низку дій, пов'язаних з політичним екстремізмом, що мають склад злочину і тягнуть кримінальну відповідальність. Так, ст. 109 КК України вказує, що дії, вчинені з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, а також змова про вчинення таких дій караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років, а публічні заклики до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або до захоплення державної влади, а також розповсюдження матеріалів із

закликами до вчинення таких дій, караються обмеженням волі на строк до трьох років або позбавленням волі на той самий строк.

По-друге, до дій, які містять ознаки політичного екстремізму, можна віднести і ті, що посягають на порушення суверенітету або територіальної цілісності держави. Це впливає з того, що як суверенітет (внутрішній і зовнішній), так і територіальна цілісність належать до фундаментальних принципів державного ладу [9, с. 71–83]. А посягання на основи державного ладу має пряму небезпеку і для конституційного ладу, оскільки державний лад як такий є одним із елементів конституційного ладу, зокрема, і для політичної системи в цілому.

По-третє, будь-які спроби організувати або сприяти діяльності (в тому числі шляхом фінансування, надання інформаційних чи будь-яких інших ресурсів), яка ставить на меті утворення не передбачених законом збройних формувань, повинна класифікуватись як прояв політичного екстремізму навіть у тому разі, якщо зазначені збройні формування не проголошують своєю метою повалення конституційного ладу, а ставлять певні локальні завдання (захист національних меншин, захист релігійних груп тощо) або такі, що пов'язані із зовнішньою політикою (сприяння збройній боротьбі тих чи інших народів, етносів, соціальних груп і т.д.). У цьому сенсі ми виходимо з того, що організація (ресурсне забезпечення) будь-якого збройного формування передбачає застосування насилля, легітимне право на яке в демократичній політичній системі визнається лише за державою або спеціально створеними нею органами державної влади, тобто навіть якщо справді виникає об'єктивна потреба в збройному захисті певної частини населення (яка виокремлюється за етнічною, релігійною, соціальною, територіальною, расовою ознакою), цей захист може здійснюватись лише державою та уповноваженими нею органами (правоохоронні органи, збройні сили, спеціальні підрозділи тощо). Те саме стосується і випадків, коли організація збройних формувань ставить на меті допомогу іншим державам, тобто за межами тієї території, на якій воно утворюється. У цьому разі загроза конституційному ладу спричиняється можливими наслідками, які може мати утворення цього збройного формування на міжнародній арені. А отже, утворення такого збройного формування, хоча воно й не ставитиме за мету насильницькі дії всередині країни, загрожуватиме конституційному ладу держави, її становищу на міжнародній арені і підпадатиме під першу з виділених нами ознак політичного екстремізму.

По-четверте, політичним екстремізмом слід вважати всі дії, що провокують міжетнічну, расову або релігійну ворожнечу в суспільстві, закликають до протиправних дій щодо інших громадян на етнічній, расовій або релігійній основі, а також всі дії, які спрямовані на розпалювання такої ворожнечі у суспільстві. Цей момент впливає з першої ознаки політичного екстремізму, оскільки намагання порушити норми ст. 24 Конституції України (маємо на увазі положення, що “не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками” [6]) суперечить таким фундаментальним принципам конституційного ладу, як пріоритет прав людини і громадянина та верховенство права (зміст цих принципів докладно розглядає О. Фрицький [10, с. 561–563]), а отже, становить загрозу для основ конституційного ладу в цілому. Більше того, успішне розпалювання будь-якої ворожнечі в суспільстві обов'язково спричинятиме виникнення насилля та конфліктів у державі, що не лише дестабілізуватиме політичну ситуацію, а й загрожуватиме національному суверенітету, територіальній цілісності, суперечитиме базовим цінностям правової держави. До речі, про небезпеку такого розпалювання ворожнечі в суспільстві та її згубні наслідки для державного і суспільного ладу попереджав П. Новгородцев, який ще у 1923 році зазначав, що заклик до насилля (класового або будь-якого іншого) як способу вирішення суспільних та державних проблем завжди має своїм логічним завершенням відмову від таких ідей, як держава, влада, демократія та право [11, с. 27].

Зрозуміло, що саме так витлумачений політичний екстремізм є однією з найсуттєвіших загроз як політичній системі України в цілому, так і її національній безпеці зокрема. У свій час зазначали О. Данільян, О. Дзьобань та М. Панов про те, що в Україні не існує тих політичних сил, які прямо проголошують повалення чи насильницьку зміну конституційного ладу “Сьогодні в Україні не існує могутніх політичних сил або громадських організацій, які відкрито або свідомо проводять політику на повалення законного конституційного устрою і піддають сумнівам державний суверенітет України” [11, с. 27]). Сьогодні, на жаль, ми бачимо протилежне, такі тривожні моменти з’явилися і не без допомоги різновекторних зовнішніх і внутрішніх факторів. Тому, на нашу думку, є виправданою позиція тих авторів, які називають політичний екстремізм основною можливою загрозою національній безпеці [12, с. 9–17]. До того ж варто згадати й ст. 7 Закону України “Про основи національної безпеки України” від 19 червня 2003 р. [13], де серед внутрішньополітичних загроз національній безпеці України було названо можливість виникнення конфліктів у сфері міжетнічних і міжконфесійних відносин, радикалізації та проявів екстремізму в діяльності деяких об’єднань національних меншин та релігійних громад, а також загрозу проявів сепаратизму в окремих регіонах України, які можуть спричинити порушення територіальної цілісності держави.

Проте залишаючи осторонь загальні питання впливу політичного екстремізму на підтримання стану національної безпеки, розглянемо його лише у контексті процесів розвитку демократії в Україні та стабільності демократичних політичних систем. Зазначена проблема набуває особливої ваги з огляду на те, що нині, як свідчить досвід зарубіжних країн і, на жаль, вітчизняний нинішній український досвід, робляться непоодинокі спроби обґрунтувати політичний екстремізм (або принаймні певною мірою виправдати його), посиляючись на фундаментальні положення демократії, які передбачають толерантність щодо різних політичних позицій, у тому числі й тих, які описуються поняттям “крайні погляди”.

Хибність таких міркувань полягає в тому, що демократична політична система у цьому разі розглядається як сукупність автономних індивідів (їх груп), які мають повну свободу дій як щодо інших індивідів, так і щодо держави в цілому, а отже, мають право займати будь-яку позицію і будь-яким чином виразити своє неприйняття встановленого державного або суспільного ладу. На хибність такого розуміння демократії вже багаторазово вказували численні дослідники. Більше того, політичний екстремізм не можна пов’язувати з такими демократичними свободами, як свобода слова, свобода думки тощо, оскільки всі демократичні свободи реалізуються у межах закону і не можуть бути предметом конституційного гарантування, якщо вони використовуються як спосіб повалення конституційного ладу чи з метою порушення законних прав інших осіб. У цьому сенсі політичний екстремізм є не лише принципово несумісним із базовими принципами демократії, а й становить серйозну небезпеку для демократичної політичної системи, оскільки завдяки йому демократія може легко перетворитися на некеровану охлократію або протиправну анархію.

Таким чином, вказавши на небезпеку, яку несе політичний екстремізм для функціонування і розвитку сучасних демократичних політичних систем, необхідно розглянути проблеми організації протидії політичному екстремізму, а також системи органів і реалізованих ними заходів, які здатні нейтралізувати загрозу політичного екстремізму.

Перший момент, на якому необхідно зробити наголос, на думку автора, стосується принципів, які кладуться в основу боротьби з цим явищем у демократичній державі. Як зазначалось вище, політичний екстремізм є загрозою майже для будь-якої політичної системи (в тому числі навіть недемократичної), а отже, боротьба з ним (у формі активних чи лише превентивних дій) є універсальним завданням державної влади. Але специфічною властивістю боротьби з політичним екстремізмом за умов авторитарних і тоталітарних політичних режимів є те, що вона реалізується такими ж екстремістськими (тобто “крайніми”) заходами. Тобто екстремізм, який загрожує державі та державному ладу,

викорінюється такими самими екстремістськими методами, але їх суб'єктом виступає вже сама держава. Певною мірою навіть властива недемократичним політичним системам структура жорсткого протистояння “громадянське суспільство — авторитарна державна влада” може бути витлумачена в термінах політичного екстремізму, коли держава пригнічує суспільство, нехтує правами громадян і тим самим порушує визнані сучасним міжнародним правом основи конституційного ладу, що властивий демократичним країнам.

Тому, говорячи про боротьбу з політичним екстремізмом у демократичних політичних системах, необхідно чітко зазначити, що ця боротьба ґрунтується на певних принципах, якими, на думку автора, є такі:

- а) принцип законності;
- б) принцип пріоритету забезпечення та захисту прав і свобод людини і громадянина, у тому числі свободи совісті, свободи думки й слова, права на об'єднання;
- в) принцип активної взаємодії держави із об'єднаннями громадян, іншими організаціями і громадянами щодо попередження проявів політичного екстремізму, комплексного використання з цією метою правових, соціально-економічних, пропагандистських заходів.

Останній із перелічених принципів дає змогу поставити державу та громадянське суспільство, так би мовити, “по один бік барикад”. У цьому сенсі тісна співпраця держави і суспільства означає, що політичний екстремізм загрожує безпеці як держави, так і суспільства.

Проте, якщо політичний екстремізм становить загрозу конституційному ладу в цілому (саме це, як було продемонстровано вище, є його сутністю), то логічним буде висновок про те, що суб'єктами боротьби з ним повинні виступати всі органи державної влади. Тому, екстраполюючи проблематику боротьби з політичним екстремізмом на сучасні реалії України, необхідно на законодавчому рівні визначити, що систему органів державної влади, які здійснюють протидію політичному екстремізму в Україні, складають Президент України (цей обов'язок випливає з конституційного положення про те, що Президент України є гарантом Конституції України, прав і свобод людини і громадянина, суверенітету, незалежності й державної цілісності України), Верховна Рада України (вона має здійснювати законодавче забезпечення протидії політичному екстремізму), Кабінет Міністрів України, центральні органи виконавчої влади, спеціально уповноважені здійснювати протидію політичному екстремізму органи, органи прокуратури (вони здійснюють нагляд за законами, спрямованими на протидію політичному екстремізму, а також у межах своєї компетенції здійснюють карне переслідування за злочини, що містять ознаки політичного екстремізму), суди (в порядку, передбаченому законодавством, суди розглядають справи про заборону об'єднань громадян, інших організацій, чії дії мають екстремістський характер, а також здійснюють судочинство з кримінальних справ щодо злочинів, які містять ознаки проявів політичного екстремізму), а також органи місцевого самоврядування.

Виходячи з досвіду зарубіжних держав, можна сказати, що діяльність органів державної влади, яка має на меті протидію політичному екстремізму, здійснюється одразу ж у кількох напрямках. Серед них варто вказати насамперед на такі:

- а) попередження, виявлення і припинення проявів політичного екстремізму в діяльності об'єднань громадян, інших організацій у процесі їхньої державної реєстрації та здійснення нагляду і контролю за їхньою діяльністю незалежно від факту їхньої державної реєстрації;
- б) заборона екстремістських об'єднань громадян у випадках, передбачених законом, у тому числі якщо такими об'єднаннями є політичні партії певного ідеологічного напрямку (нагадаємо, що у деяких європейських країнах законодавчо заборонена діяльність фашистських партій [14, с. 273]);
- в) припинення проявів політичного екстремізму в діяльності інших організацій, у тому числі шляхом їхньої ліквідації;

г) попередження, виявлення і припинення проявів політичного екстремізму в діяльності засобів масової інформації у процесі їхньої державної реєстрації, здійснення контролю за їхньою діяльністю в межах, установлених законом, а також припинення їхньої діяльності у випадках, передбачених законом;

г) попередження, виявлення, припинення, розкриття і розслідування злочинів, що мають ознаки проявів політичного екстремізму, здійснюваного в порядку, передбаченому кримінально-процесуальним законодавством і законодавством про оперативно-розшукову діяльність.

При цьому важливою запорукою успішності боротьби з політичним екстремізмом є насамперед координованість у діях окремих органів державної влади. Більше того, на глибоке переконання автора, ці дії повинні мати не лише карний, а й превентивний характер, оскільки справжнє коріння політичного екстремізму лежить не у зовнішніх діях (заклики або висловлення про можливість і бажаність насильницької зміни конституційного ладу, насильницького захоплення або утримання влади, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, створення незаконних збройних формувань тощо), а у специфічному впливі на правову та політичну свідомість громадян. Тобто боротись із політичним екстремізмом можна і необхідно не лише шляхом переслідування тих суб'єктів, чії дії мають ознаки політичного екстремізму, а й шляхом цілеспрямованого впливу на формування такої правової та політичної культури у громадян, яку характеризувало б неприйняття будь-яких екстремістських ідеологій, закликів, теорій, методів і т.д.

Звісно, що, крім політичного екстремізму, сучасним політичним системам загрожують й інші небезпеки. Втім, проблема, яка пов'язана з цим явищем, полягає в тому, що воно намагається "пустити коріння" в самому громадянському суспільстві (а не просто паразитувати на рівні державної влади чи її окремих інститутів) або ж принаймні використати його окремі елементи для реалізації своєї мети. Причому ця мета є, за своєю природою, антидемократичною, а отже, такою, яка становить серйозну загрозу існуванню та розвитку сучасних демократичних політичних систем. Зважаючи на це, проблематика політичного екстремізму та шляхів правової боротьби з цим явищем має постійно перебувати в колі наукової та громадської уваги.

Список використаних джерел

1. Румянцев, О. Г. Основы конституционного строя России (понятие, содержание, вопросы становления) [Текст] / О. Г. Румянцев. — М. : Юрист, 1994. — 228 с.
2. Конституционное право Украины [Текст] / сост. В. Д. Волков, Р. Ф. Гринюк, И. С. Щербетун. — Донецк : Донецкий гос. ун-т, 2000. — 239 с.
3. Шаповал, В. В. Конституційне право зарубіжних країн [Текст] : підручн. [для студ. юрид. вищ. навч. закладів і фак.] / В. М. Шаповал. — К. : АртЕк; Вища шк., 1997. — 262 с.
4. Рябов, С. Г. Політологічна теорія держави [Текст] / С. Г. Рябов. — К. : Тандем, 1996. — 239 с.
5. Політологія: Історія та методологія [Текст] : підручн. [для студ. вищих навч. закл.] / за ред. Ф. М. Кирилюка. — К. : Здоров'я, 2000. — 630 с.
6. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР [Текст] // ВВР. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
7. Про політичні партії в Україні : Закон України від 05.04.2001 р. № 2365-III [Текст] // ОВУ. — 2001. — № 17. — Стор. 93. — Ст. 728.
8. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III [Текст] // ВВР. — 2001. — № 25. — Ст. 131.
9. Конституційне право України [Текст] : підруч. [для студ. вищ. юрид. закладів і фак.] / В. Я. Тацій [та ін.] ; ред. В. Я. Тацій [та ін.] ; Академія правових наук України, Українська Правнича Фундація. — К. : Український центр правничих студій, 1999. — 376 с.
10. Новгородцев, П. И. Восстановление святынь [Текст] / П. И. Новгородцев // Об общественном идеале. Работы разных лет. — М. : Пресса, 1991. — С. 561-563.

11. Даніллян, О. Г. Національна безпека України: сутність, структура та напрямки реалізації [Текст] : навч. посіб. / О. Г. Даніллян, О. П. Дзьобань, М. І. Панов. — Х. : Фоліо, 2002. — 285 с.
12. Ваганов, В. Б. Стратегія національної безпеки України в контексті досвіду світової спільноти [Текст] / В. Б. Ваганов, О. М. Гончаренко, Е. М. Лисицин // Наука і оборона. — 2001. — № 1. — С. 9–17.
13. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19.06.2003 р. № 964-IV [Текст] // ВВР. — 2003. — № 39. — Ст. 351.
14. Левицька, Г. Основи конституційно-правової регламентації правового статусу політичних партій в зарубіжних країнах [Текст] / Г. Левицька // Вісник Львівського університету. Серія юридична. — Вип. 37. — Львів, 2002. — С. 272–276.

Надійшла до редакції 04.07.2014

Француз А. И. Факторы дестабилизации демократических политических систем и правовые способы их предотвращения

Рассматривается проблематика политического экстремизма в Украине и пути правовой борьбы с этим явлением, учитывая опыт развитых стран. В научном аспекте, несмотря на то, что по данной тематике существуют исследования, остается много вопросов, требующих изучения, систематизации, разъяснения, практического осмысления и воплощения ряда ключевых моментов правовой основы демократического развития политической системы в Украине. Очевидно, что эта проблема является одной из основных среди общего количества вопросов, возникающих в ходе научно-теоретического анализа политического экстремизма, и является элементом комплексного политико-правового исследования проблемы борьбы с дестабилизирующими факторами в развитии политических систем и политических процессов. Делаются выводы, что проблема, связанная с этим явлением, заключается в том, что оно пытается “пустить корни” в самом гражданском обществе (а не просто паразитировать на уровне государственной власти или ее отдельных институтов), или, по крайней мере, использовать его отдельные элементы для реализации своей цели.

Ключевые слова: демократическая политическая система, политический экстремизм, демократия.

Frantsuz, A. Yo. Factors of Destabilization of Democratic Political Systems and Legal Ways to Prevent Them

The article focuses on the problems of political extremism in Ukraine and ways of legal struggle against this phenomenon, taking into account the experience of developed countries. In scientific terms, despite the fact that the subject of the research has been analysed, there remain many issues that need exploration, organization, clarification, understanding and practical implementation of a number of key points of the legal framework of the democratic political system in Ukraine. Obviously, this problem is a key to the total number of issues which arise in the course of research and theoretical analysis of political extremism, and is a part of a complex political and legal studies of the problem of combating the destabilizing factors in the development of political systems and political processes. Such conclusions have been made that the problem related to this phenomenon is that it is trying to “sprout” in the civil society (and not just parasite on the level of governmental authority or its institutions), or at least — use its specific elements to implement the goals.

Keywords: democratic political system, political extremism, democracy.

